

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAY: PSİKOLOJİK DANIŞMA SÜRECİNİN YASAL VE ETİK YÜKÜMLÜLÜĞÜ

Aynur Eren GÜMÜŞ ve Mustafa Alper GÜMÜŞ

Özet: Danışanın psikolojik danışma ilişkisine girme ve ilişkiyi sürdürme seçimini özgür iradesiyle yapabilmesi için sürece ilişkin yeterli düzeyde bilgilendirilmesi ve uygun biçimde onayının alınması gerekir. Bilgilendirilmiş onay etik ve yasal dayanakları ve ilgili araştırma sonuçları dikkate alındığında danışanların yardım sürecinden yararlanma olasılığını artırdığı; zarara uğrama olasılığını da azalttığı görülmektedir. Bu çalışmada, psikolojik danışma hizmetlerinin profesyonel düzeyde yürütülmesi için son yıllarda önemle üzerinde durulan bilgilendirilmiş onayın, ülkemizdeki psikolojik danışma hizmetleri için de etik ve yasal bir gereklilik olarak görülmesini sağlayacak biçimde konuya dikkat çekmek amaçlanmıştır. Bu çalışmada bilgilendirilmiş onayın psikolojik danışma sürecindeki öneminin, içinde barındırdığı tartışmalı konuların, etik ve yasal dayanaklarının ele alınmasının yanında, etik ve yasal içeriği, uygun biçimiyle nasıl gerçekleştirilebileceği, okul psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri içindeki yeri ve Türkiye koşulları için bu konuda yapılabileceklerle ilişkin öneriler üzerinde durulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Bilgilendirilmiş onay, etik ve yasal koşullar.

Abstract: Informed consent: legal and ethical liabilities in counseling process. To sustain the counseling process with free will client have the right to be asked for his/her consent to choose whether to enter into or remain in a counseling relationship and to be informed adequately about the counseling process. It is seen that, when ethical and legal grounds and research results are taken into account, the informed consent increases the possibility of benefiting counseling process, and reduce the risk of suffering loss. In this study, focusing on the importance of the informed consent for applying counseling professionally and the importance of conceiving it as ethical and legal requirements for counseling process in Turkey is aimed. Besides, the importance of the informed consent from the point of counseling process; controversial issues carried in itself; ethical and legal grounds and contents are focused on, as well as the implementation of the counseling process; the place of the informed consent in school counseling and guidance services, and the suggestions to be made related to the informed consent in Turkey's conditions.

Key Words: Informed consent, the ethical rules and legal conditions.

Danışanın kendi hakkında karar alma ve kendine yön verme hak ve sorumluluğunun kendisine bırakılması ve bu hak ve sorumluluğa gösterilen saygının psikolojik danışma sürecinin başlangıcından sonlanmasına kadar devamının sağlanması, psikolojik danışma hizmetlerinde yaygın olarak benimsenmiş ilkeler arasında yer alır. Danışanın haklarının korunması ve psikolojik danışma sürecinin temelinde yer alan güven ilişkisinin gelişmesi için en etkili yollardan biri olarak danışanın bilgilendirilmiş (aydınlatılmış)¹ onayını (informed consent) almak, psikolojik danışmanın yasal ve etik yükümlülüğü olarak karşımıza çıkar. Ancak bu güne kadar ülkemizde oluşmuş psikolojik danışma ve rehber-

lik ile psikoloji alan yazınına baktığımızda bilgilendirilmiş onayın neredeyse tamamen ihmal edilmiş olduğunu görmekteyiz.

Psikolojik yardım sürecinde bilgilendirilmiş onay

Bilgilendirilmiş onay tartışma konusu olarak 20. yüzyılın başında, bazı gelişmiş ülkelerde daha çok cerrahi müdahaleler ve bilimsel araştırmalarda denek olarak insanların kullanılmasıyla gündeme gelmiş; ancak, son 50 yılda ciddi bir biçimde üzerinde durulmaya başlanmış ve son 30 yılda bu konuda 400'den fazla çalışma yapılmıştır (Şemin ve Aras, 2004). Özellikle 1980'li yıllarda ABD'de görülen Osheroff davası bilgilendirilmiş onay tartışmalarına yoğunluk kazandırmıştır. Depresyon tanısıyla birlikte bir yıl boyunca yatarak psikoterapi yardımı almış olan Osheroff, durumunda değişiklik olmadığı için bu yardımı almayı reddetmiş; daha sonra bir psikiyatristin antidepresan ilaçlarla yaptığı ayakta tedaviye olumlu yanıt vermiştir. Tedavi sonrası açtığı davada Osheroff, psikoterapinin en başında alternatif sağaltım yollarını içerecek şekilde kendisine yeterli bilgi verilmiş olsaydı, kesinlikle ilaç tedavisine başvuracağını, böylece aylar süren psikolojik acıdan ve

¹ "Informed consent" kavramının dilimize başlangıçta hukuk ve tıp kaynaklarında kullanıldığı gibi "aydınlatılmış onay" kavramıyla çevrilmesi düşünülmüşse de psikolojik danışma ve rehberlik alanı ile psikolojide kabul görmüş karşılığı olan "bilgilendirilmiş onay" kavramı tercih edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr., Aynur Eren GÜMÜŞ, Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik A.B.D.

Doç. Dr., Mustafa Alper GÜMÜŞ, Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk A.B.D.

büyük bir maddi yükten kurtulmuş olacağını ifade etmiştir (Malcom, 1986; akt: Croarkin, Berg ve Spira, 2003).

Bugün giderek artan bir duyarlılıkla psikolojik yardım meslekleri için yasal ve etik düzenlemelere konu olan bilgilendirilmiş onay, psikolojik danışma yardımını almayla ilgili olarak, danışana kendine ilişkin özerk bir biçimde karar verme hakkına uygun düşecek bilgilerin verildiği ve onayına sunulduğu önemli bir süreç olarak görülmektedir. Bu sürecin önemi psikolojik danışma ilişkisinin yardım alan ile yardım veren arasındaki güven temelli ilişkiye dayalı olmasından da kaynaklanmaktadır.

Hakkında hiçbir şey bilinmeyen, belirsiz bir süreç karşısında güven gereksinimi daha da artar. Güven, taraflar arasında yaşanan ve belirsizlikle açıklanabilen bir etkileşim dinamiğinde (Bhattacharya ve Pilluttla, 1998), bir tarafın karşı tarafın niyetinin ve davranışının özgeci olacağına, dolayısıyla karşı taraftan kişisel olarak yarar göreceğine ya da en azından istismar veya zarara uğramayacağına yönelik olumlu beklenti içinde olması (Rousseau, 1998) olarak tanımlanmaktadır (akt: Erdem, 2003). Dolayısıyla güvenin bu kadar önemli olduğu profesyonel bir ilişkide bu koşulu yerine getirmek için yakından ilgilenme davranışlarının yanı sıra, bilgilendirilmiş onay alınmadan önce verilecek doğru ve yeterli düzeyde bilgiyle sürecin beslenmesi çok önemlidir.

Croarkin, Berg ve Spira'ya (2003) göre bilgilendirilmiş onay alma, danışanın kendi iyiliğine en uygun olanı seçme ve sağaltım sürecini kontrol etme hakkına duyulan saygının tutarlı bir biçimde gösterilmesini sağlamakta, bu da güven ilişkisinin gelişmesine, danışanın benlik saygısının artmasına, kendi yaşamını kontrol etme ve yönetme yönünde cesaretlendirilmesine, sağaltım sürecinin aksamaması için daha fazla işbirliği yapmasına, sorumluluk almasına ve aktif katılımının sağlanmasına yardım etmektedir. Dolayısıyla bilgilendirilmiş onay yasal ve etik bir zorunluluk olmanın yanında, danışanların psikolojik danışma sürecinden daha fazla yararlanmalarını sağlayan, sürecin daha güvenli ve etkili olmasına destek veren terapötik bir araç olarak işler. Bu nedenle bilgilendirilmiş onayın psikolojik yardım sürecinde yer almasını sağlamak için yasal bağlayıcılığı da olan etik kurallar içinde yerini alması gerekir. Farklı psikolojik yardım meslek örgütleri tarafından belirlenmiş etik kurallara bakıldığında bilgilendirilmiş onayın psikolojik yardım süreci içindeki önemi görülmektedir:

Amerikan Psikolojik Danışma Derneği'nin (ACA; 2005) belirlemiş olduğu etik kurallarda bilgilendirilmiş onay kısaca şu şekilde ele alınır:

“Psikolojik danışma yardımını almak isteyen danışanların, her şeyden önce sürece ve psikolojik danışmana ilişkin yeterli bilgilendirilmeye gereksinimleri vardır. Bu yolla psikolojik danışma ilişkisine girip girmeme ya da ilişkiyi devam ettirip ettirmeme yönünde se-

çim haklarını kullanırlar. Psikolojik danışmanın hem kendinin hem de danışanın sorumluluk ve haklarını sözel ve yazılı olarak danışanı ile birlikte gözden geçirip üzerinde durma yükümlülüğü vardır. Hatta bilgilendirilmiş onayın, bütün psikolojik danışma sürecinin devam eden bir parçası olarak görülmesi ve psikolojik danışma ilişkisi boyunca yapılan bu bilgi paylaşımının belgelendirilmesi gerekir (A.2.a). Psikolojik danışman, verilecek yardımın bütün doğasını danışana açıkça anlatır. Psikolojik danışmanlar danışanlarını sadece onlarla sınırlı kalmayacak şekilde şu noktalarda bilgi verir; psikolojik yardımın amaçları, hedefleri, teknikleri, prosedürleri, sınırlılıkları, olası riskleri ve yararları, psikolojik danışmanın mesleki yeterliliğine ilişkin nitelikleri, psikolojik danışmanın yardım veremez duruma gelmesi halinde yardımın devamının nasıl sağlanacağı ve diğer gerekli bilgiler...(A.2.b).”

Amerikan Psikoloji Derneği'nin (APA; 2002) belirlemiş olduğu etik kurallarda psikoterapi süreci için bilgilendirilmiş onay şöyle ele alınır:

“Bilgilendirilmiş onay alınırken standartlar gereklidir. Psikologlar tarafından danışanlarına/hastalarına en başında terapötik ilişkinin doğası ve terapinin beklenen gidişi, tedavinin olası riskleri, ulaşılabilir alternatif tedaviler, ödenecek ücret, üçüncü kişilerin katılımı, gizliliğin sınırları ve gönüllü katılımın önemi ve terapistin yeterliliğine ilişkin bilgi verilmesi ve danışan/hastaya soru sorması ve yanıt alması için olanak sunulması gerekir” (10.01).

Amerikan Ulusal Sosyal Çalışmacılar Derneği'nin (NASW) (1999) etik kurallarında bilgilendirilmiş onay kısaca şöyle yer alır:

“Sosyal çalışmacılar sadece profesyonel bir ilişkiye dayalı bağlamda danışanlarından geçerliği olan bir bilgilendirilmiş onay almalıdırlar. Sosyal çalışmacılar danışanlarını bilgilendirirken açık ve anlaşılır bir dil kullanarak yardımın amacı, riskleri, sınırlılıkları, maliyeti, uygun alternatifleri, danışanın onay vermeyeceğine ya da verdiği onayı geri alabileceğine ilişkin ve onayın kapsadığı zaman dilimine yönelik bilgi vermemelidirler. Sosyal çalışmacılar danışanlarının soru sormasına ve anlatılanları tamamen anlamalarına olanak tanırırlar (1.03)”.

Türk Psikologlar Derneği'nin (TPD; 2004) kabul ettiği etik kurallarda da bilgilendirilmiş onay kısaca şöyle ele alınır:

“Psikolog danışanı mümkün olan en kısa zamanda sağaltım süreci, ücreti, üçüncü şahıslar ile ilgili koşullar ve gizliliğin sınırları hakkında bilgilendirir. Danışanlara sorularının yanıtlanması olanağını sağlar. Danışan henüz reşit olmamışsa ya da kendi kararını verebilecek koşullara sahip değilse; velisinin/velayet sahibinin onayı alınır... Danışanlar, kullanılacak olan yöntem ve teknikler, tekniklerin yararları ve riskleri ve olası diğer yöntemler konusunda bilgilendirilir ve onayları alınır (7.1).

Türkiye Psikiyatri Derneği'nin (TPD; 2002) meslek etiği kurallarında ise bilgilendirilmiş onay şöyle ele alınır:

“Ruh hekimi her türlü değerlendirme, tanı, sağaltım ya da araştırma amacı ile yapılacak girişimler için hastaya ve gerektiğinde hastanın yakınlarına yeterli bilgiyi vermeli ve onların bilgilendirilmiş oluru alınmalıdır (3. Bölüm, madde 14)” (akt: Şemin ve Aras, 2004).

Bilgilendirilmiş onayın içeriği

Bilgilendirilmiş onay süreci, danışan ile yapılan ilk görüşmeden psikolojik danışma sürecinin sonuna kadar devam eder. Bu süreç verilecek bilginin çok fazla olması ile çok az olması arasında bir dengeyi gerektirir. Danışana kaldırabileceğinden daha fazla bilgi verilmesi ya da akıllıca bir karar verebilmesi için önem taşıyan bilgiler olmaksızın yetersiz bilgilendirilmesi bilgilendirilmiş onay için etik ve yasal hata olarak değerlendirilir (Corey, Corey ve Callanan, 1998; Pope ve Vasquez, 2007). Bu hata bütün psikolojik danışma sürecini gölgeler. Bu konudaki açıklamaların yer aldığı kaynaklarda bilgilendirilmiş onayın içeriğinde yer alması gereken bilgilerin neler olduğuna ilişkin standartlar belirlenmemiş olmasına rağmen tutarlı bilgiler yer almaktadır. Bilgilendirilmiş onay içeriği aşağıdaki gibi özetlenebilir.

1. Psikolojik danışmanın niteliklerine ilişkin bilgi verme: Bu başlık altında psikolojik danışmanın eğitim düzeyinin ve uzmanlık alanının ne olduğunu, bunları gösteren diploma, derece ve sertifika belgelerini, hangi yaş grubunda ve hangi problemlerde daha yeterli olduğunu, hangi kuramsal oryantasyona sahip olduğunu içeren bilgiler yer alır (Corey, Corey ve Callanan, 1998; Pope ve Vasquez, 2007).

2. Psikolojik danışma sürecine ilişkin bilgi verme: Bu başlık altında yapılacak bilgilendirmenin içeriğinde psikolojik danışmanın genel olarak ne olduğu, sürecin nasıl işlediği, sürecin etkili işleyişi açısından psikolojik danışmanın ve danışanın rollerinin, görev ve sorumluluklarının neler olduğu, görüşmelerin hangi sıklıkla yapılacağı ve bir görüşmenin kaç dakika ile sınırlı olduğu, psikolojik danışma sürecinin amaçlarının ne olduğu, hangi kuram ya da yaklaşımın temel alınacağı, bu kuram ya da yaklaşımın kısa, anlaşılabilir bir açıklaması, kullanılacak tekniklerin neler olduğu, bütün bunların sınırlılıkları, risk ve yararları, alternatif tedavi yollarının neler olduğu, psikolojik danışmanın ortalama kaç oturumdan oluşabileceği, eğer sınırlıysa kaç oturumla sınırlı olduğu ve sürecin ne zaman, nasıl sonlandırılacağı gibi bilgiler yer almaktadır (Corey, Corey ve Callanan, 1998; Kitchener ve Anderson, 2000; Pettermann, 2003; Pope ve Vasquez, 2007). Özellikle bilgilendirilmiş onaya ilişkin gerçekçi bir yaklaşımla danışana sonucun garanti edilemeyeceği, başarısızlığın da olası sonuçlardan biri olabileceği söylenerek, karar-

sız görünen danışanların yardım sürecine ve alternatif yardımlara ilişkin daha fazla bilgi toplaması için desteklenmesi gerekir (Beahrs ve Gutheil, 2001).

3. Psikolojik danışma sürecinin danışana yükleyeceği ekonomik yükü (maliyet) ilişkin bilgi verme: Özellikle ilk oturumda danışan için önem taşıyan ekonomik bilgilendirme üzerinde özenle durulmalı, her bir oturumun ücreti ve ödeme şekli belirtilmelidir. Oturum başına ödenecek ücret belirlenirken hem danışanın parasal durumu hem de bulunulan çevrede bu tür hizmetlerden alınan ücretler dikkate alınarak kabul edilebilir bir miktar belirlenir. Ancak bu miktarı da ödemekte güçlük çekecek danışanlara benzer bir yardımı parasız ya da çok az bir ücretle sağlayan sosyal yardım ya da kamu kuruluşlarına ilişkin bilginin verilmesi de gerekir (Türk-PDR, 2006). Eğer zaman sınırlı bir yaklaşım uygulanmıyorsa, psikolojik danışman danışana, psikolojik danışma sürecinin çoğu zaman beklenenden daha uzun bir süreci gerektirdiğini açıklamalı ve yardım konusu olan problem için yapılacak psikolojik danışmanın yaklaşık olarak kaç oturumdan oluşabileceğini belirtmeye özen göstermelidir. Böylelikle danışan alacağı yardımın kendisine getireceği ekonomik yükü ilişkin doğru zamanda bilgilendirilmiş olur (Pettermann, 2003).

4. Psikolojik danışma ilişkisinde üzerinde durulacak bazı kurallar ve danışanın haklarına ilişkin bilgi verme: Psikolojik danışman ile danışan arasındaki ilişkinin etkililiği güven temeli üzerine yapıldığından, psikolojik danışman danışana, ilk oturumda psikolojik danışma sırasında konuşulanları, danışana ait bütün bilgileri ve kayıtları etik ve yasal zorunluluk olmadıkça üçüncü kişilere karşı gizli tutacağı ve bu gizliliğin psikolojik danışma ilişkisi sonlandıktan sonra da devam edeceğinin bilgisini vermelidir (Corey ve Callanan, 1998). Ayrıca psikolojik danışman, oturumların kayıtlarını danışanın iyiliği için dikkatli bir biçimde (danışanın yanlış anlamasına ya da zarar görmesine yol açmayacak biçimde ve yeterli ayrıntıyla) tutması gerektiğini ve bu kayıtları istediği zaman okuyabileceği bilgisini de danışana vermelidir. Psikolojik danışman oturumlar sırasında ses kayıt cihazı kullanacaksa amacının ne olduğu ve yine aynı şekilde istediğinde bu kayıtları da dinleyebileceği bilgisini vererek danışanın onayını almalıdır.

Psikolojik danışman oturumlara vaktinde gelmenin önemi ve gereğini belirterek, her ikisi için de oturumların saat ya da gün olarak ertelemesini nasıl yapabileceklerini, gerekçesiz gecikme ve usulüne uygun olmayan ertelemelerin her ikisi bakımından sonuçlarının neler olabileceğini konuşarak karara bağlamalıdır. Bunun yanı sıra beklenen ya da beklenmeyen durumlarda (hastalık, acil seyahat vs.) psikolojik danışmaya uzun sayılabilecek bir süre ara vermek gerektiğinde olanaklı ise önceden ya da kurulabilecek ilk bağlantıda karşı tarafa bilgi verilmesi gerektiği de açıklanmalıdır. Taraflardan birinin ilişkiyi tamamen sonlandırması durumu, psikolojik danışman açısından ele alındığında

etik ve yasal çerçeveye göre açıklama yapılmalı, ilişkiyi danışanın sonlandırmak istemesi durumunda bu isteğin sonlanma kararından önce bildirilmesi gerektiğinin bilgisi verilmelidir. Her iki durumda da danışanın yazılı onayının alınması önemli olduğundan (Corey ve Callanan, 1998; Pope ve Vasquez, 2007) gerekçesi açıklanmalıdır.

5. Psikolojik danışma sürecinde gizliliğin amacı ve sınırlarına ilişkin bilgi verme: Gizliliğin psikolojik danışma ilişkisinde çok önemli bir kural olduğu belirtildikten sonra, hangi koşullarda bozulmasının yasal ve etik bir gereklilik olduğu, danışana doğru zamanda ve özenle anlatılmalıdır (Corey, 2001). Daha ilk oturumda bu bilginin verilmesinin terapötik ilişkinin kurulmasını engelleyici olduğunu savunanlara rağmen psikolojik danışman bilgilendirilmiş onayın alınması sırasında bu bilgiyi vermelidir (Kitchener ve Anderson, 2000). Hem gizliliğin hem de gizliliği bozmayı gerektiren zorunluluğun asıl amacının danışanın kendisini olduğu kadar diğer kişileri de ciddi biçimde zarar görmekten korumak olduğu özellikle vurgulanmalıdır. Psikolojik danışman gizliliğin kapsamı açısından, danışanın özel tercihlerinin olup olmadığını da öğrenmelidir (Petermann, 2003). Ayrıca psikolojik danışman süpervizyon alması gerekiyorsa ya da meslektaşları ile konsültasyon yapması gerekiyorsa, bunun meslek etiğine uygun olarak yapılabileceğini, ancak danışanın onayının alınması gerektiği bilgisini verir (Corey ve Callanan, 1998).

Bilgilendirilmiş Onayın Alınmasına İlişkin Görüş Farklılıkları ve İlgili Araştırmalar

Bilgilendirilmiş onayın alınıp alınmamasına, nasıl alınırsa daha iyi olacağına, kapsamının ne olması gerektiğine ilişkin farklı görüşlerin ve araştırma sonuçlarının varlığı bu konuda önemli belirsizliklerin ve sorunların yaşanmasına neden olmaktadır. Bilgilendirilmiş onayın alınmasına ilişkin karşıt görüşte olanlar öncelikle psikoterapi ya da psikolojik danışmanın tıbbi bir muayene ya da cerrahi bir müdahale olmadığını ileri sürerler. Çünkü danışan ve psikolojik danışmanın karşılıklı birbirlerini etkilemelerinin yanı sıra danışanın yakınları tarafından da süreç ön görülemez biçimde etkilenebilir. Dolayısıyla farklı kaynakların etkisi altına girebilecek bu sürecin sonuçları psikolojik danışman tarafından öngörülemez. Karşıt görüşü paylaşan uzmanlar ayrıca yardımın başarısını etkileyen en önemli gücün danışanın kişisel özelliklerinin ve yardım eden ile yardım alan arasında gerçekleşen benzersiz psikolojik ilişkinin olması dolayısıyla sürecin en başında verilecek bilgilerin bu ilişkiye zarar verebileceğini ve risklerin açıklanmasının zaten kaygılı olan danışanı yardım almaktan vazgeçirebileceğini savunmaktadırlar (Beahrs ve Gutheil, 2001; Croarkin, Berg ve Spira, 2003). Bunların dışında yardımın ne kadar süreceği ön görülemeyeceğinden süre ve maliyetinin de söylenemeyeceği, gizliliğin sınırlarının açıklanmasının ise terapötik ilişkinin kurulmasını önleyebileceği (Kitchener ve Anderson, 2000), hatta bilgi-

lendirerek onay alma sıkıcı yasal prosedürlerin uygulandığı bir sürece dönüşebileceğinden ilişkinin niteliğine zarar verebileceği (Beahrs ve Gutheil, 2001) gibi önemli tartışma başlıkları yer almaktadır. Diğer taraftan adli uzmanların çoğu psikolojik danışma ya da psikoterapinin tıbbi tedaviye eşdeğer olduğunu, dolayısıyla bilgilendirilmiş onayın psikolojik danışma ya da psikoterapi yardımı için gerekli olduğunu ileri sürmektedirler. Ancak bilgilendirilmiş onayın alınmasına ilişkin kapsamlı araştırmaların olmayışından dolayı profesyonel çerçevenin belirsizliği ve yasal standartların yokluğu nedeniyle bilgilendirilmiş onayın alınmasının her somut olayda farklılık göstermesi gibi önemli sorunlar da varlığını devam ettirmektedir (Croarkin, Berg ve Spira, 2003). Buna rağmen bilgilendirilmiş onaya ilişkin yapılan bilimsel çalışmalara bakıldığında 1980'li yıllarda az sayıda psikolojik yardım veren uzmanın sınırlı bir biçimde danışandan bilgilendirilmiş onay aldığı görülürken (Handelsman, Kemper, Kesson-Craig, McLain ve Johnsrud, 1986), sonraki yıllarda giderek artan bir duyarlılıkla psikolojik yardım sürecinin hem başlangıcının hem de devamının temel ve doğal bir parçası olarak ele alındığı (Thomas, 2007; Barnett, Wise, Johnson-Greene ve Bucky, 2007) ve bu prosedüre anne-babaların yanı sıra genç yaştaki (yaklaşık 13 yaş) danışanların da dahil edildikleri (Beeman ve Scott, 1991) görülmektedir.

Croarkin, Berg ve Spira'nın (2003) farklı oryantasyonlu psikolojik yardım veren uzmanlarla yaptıkları karşılaştırmalı bir araştırmada psikiyatristlerin psikoterapiyi diğer uzmanlara göre daha çok tıbbi bir süreç olarak gördüklerini, ancak beklentilerin tersine bilgilendirilmiş onayın alınmasına ilişkin tıbbi oryantasyonlu olmayan uzmanlara göre anlamlı düzeyde olumsuz görüşlerinin olduğunu; psikanalitik kuramı temel alan terapistlerin diğer kuramları temel alanlara göre daha sınırlı bir bilgilendirilmiş onay alma taraftarı olduklarını bulmuşlardır. Somberg, Stone ve Claiborn (1993) da bilişsel-davranışçı kuram oryantasyonlu terapistlerin diğer kuramları temel alanlara göre danışanlarına daha fazla bilgi verdikleri ve bilgilendirilmiş onay alma sürecinin üzerinde daha önemle durdukları sonucuna ulaşmışlardır.

Neukrug ve Healy'nin (1992) yaptıkları araştırmada, ABD'nin 22 eyaletin ilgili kurullarında toplanan verilerle, toplam 1143 etik şikayetin rapor edildiği ve bu şikayetlerin %7'sini psikolojik danışma ilişkisinin amaçlarına, kullanılacak tekniklere, sınırlılıklarına ve kurallarına ilişkin bilgi verme ve onay alma konusunda yaşanan özensizlik ve başarısızlığın oluşturduğunu; Neukrug, Milliken ve Walden'in (2001) benzer bir çalışmayla bu şikayetlerin zaman içerisinde %1'e düştüğünü göstermişler ve bu düşüşü de uzmanlık eğitiminde bilgilendirilmiş onay üzerinde artık önemle duruluyor olmasına ve sağlık sisteminde buna ilişkin daha etkili düzenlemelerin yapılmış olmasına bağlamışlardır.

Bilgilendirilmiş onayın hukuki temeli

Hukuk düzeni bakımından en değerli varlık bireydir ve bireyin toplum içerisinde var olup kendisini geliştirebilmesi için sahip olduğu “kişilik değerlerini”, herkese karşı ileri sürülebilir bir “kişilik hakkı” şemsiyesi altında korumaya almıştır. Bireyi birey yapan ve kişilik hakkı altında korunan kişilik değerlerinin başında ise bireyin “vücut bütünlüğü” gelmektedir. Vücut bütünlüğü kavramı bireyin fiziksel olduğu kadar psikolojik bütünlüğünü de içerir. Bu nedenle bir bireyin akıl ve ruh sağlığını tehdit edici davranışlarda bulunmak bireyin psikolojik bütünlüğüne yönelik bir saldırı niteliği taşır (Ayan, 1991; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, 2005; Helvacı 2006; Yavuz-İpekyüz, 2006; Dural ve Öğüz, 2006). Sonuçta kişinin psikolojik bütünlüğüne yönelik her müdahale, ortada bir hukuka uygunluk sebebi bulunmadıkça kural olarak hukuka aykırıdır. Dolayısıyla hukuka aykırı müdahalede bulunan tarafın karşı tarafa uğradığı maddi ve manevi zararın giderilmesine yönelik olarak tazminat ödemekle yükümlü olacağı açıktır. Bireyin psikolojik bütünlüğüne yönelik bir müdahale ancak kanunun öngördüğü sınırlı durumlarda hukuka uygun hale gelebilir. Türk Medeni Kanunu (TMK) m.24/f.2, bir müdahalenin ne zaman hukuka uygun olduğunu şu şekilde ortaya koyar: “Kişilik hakkı zedelenen kimsenin rızası, daha üstün nitelikte özel ve kamusal yarar ya da kanunun verdiği yetkinin kullanılması sebeplerinden biriyle haklı kılınmadıkça, kişilik haklarına yapılan her saldırı hukuka aykırıdır.”

Danışanın vereceği onay, ancak psikolojik danışman tarafından “gerekli” olan bilgilendirme yapılmışsa, psikolojik danışmanın yardım davranışlarını hukuka uygun hale getirir; yeterli bilgilendirme yapılmaksızın alınan onay ile girilen psikolojik danışma ilişkisinde danışanın bir zarara uğraması halinde bu zararlardan psikolojik danışman sorumludur (Çilingiroğlu, 1993; Ozanoğlu, 2003). Danışanın bilgilendirilmiş onayını sağlamaya yönelik bilgilendirme yükümlülüğü, hukusal dayanağını 1982 anayasasının kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkını düzenleyen 17. maddesinde ve kişiliğin korunmasını amaçlayan TMK m.23-25’de bulur (Çilingiroğlu, 1993; Özdemir 2004).

Günümüzün modern İsviçre, Türk ve Alman hukuk öğretisi ve uygulaması, bilgilendirme yükümlülüğünü, “müdahale (Eingriff) bilgilendirmesi (aydınlatması)” ve “koruma (Sicherung) bilgilendirmesi (aydınlatması)” olarak ikili bir ayırımında ele almaktadır. Müdahale bilgilendirmesi, bir müdahaleyi hukuka uygun hale getirebilmek için gerekli olan bilgilendirmeyi yapmaya yöneliktir. Bu bilgilendirme, danışanın beden bütünlüğüne müdahale niteliğindeki her sağaltımın temelini oluşturur (Mainardi-Speziali, 1992; Wiegand, 1993; Şenocak, 1998; Gümüş, 2001). Öğretide müdahale bilgilendirmesi; “teşhis bilgilendirmesi”, “tedavi bilgilendirmesi” ve “risk bilgilendirmesi” olarak üç ayrılmaktadır (Mainardi-Speziali, 1992; Wiegand, 1993; Çilingiroğlu, 1993). Bu bilgilendirmenin kapsa-

mında psikolojik danışmanın danışanın psikolojik bütünlüğüne yönelik olarak yürüteceği müdahale (terapötik yardım) sürecinin amacı, kapsamı, kullanılacak yaklaşım ve tekniklerin ne olduğu, bunların danışanın yaşamı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilerinin neler olabileceği, yardımın sınırlılıklarının ve risklerinin neler olduğu, alternatif müdahalelerin neler olduğu, bu yardımı veren kişi olarak yeterliğinin ne olduğu, yardım alınmaması durumunda olası risklerin neler olabileceği konusunda verilecek bilgiler bulunur. Buna karşılıklı koruma bilgilendirmesi, danışana belirli davranış kurallarının bildirilmesi ile gerçekleştirilen (Wiegand, 1993), sağaltımın etkinliğini sağlamaya ve danışanı terapötik sürecin gerektirdiği davranışlara yöneltmeye hizmet eden bilgilendirme türüdür. Koruma bilgilendirmesi kapsamına yardımın maliyetine ilişkin “ekonomik bilgilendirme” girdiği (Mainardi-Speziali, Wiegand, 1993; 1992; Gümüş, 2001) gibi; psikolojik danışma ilişkisine rehberlik eden etik kuralları, danışanın hakları, gizliliğin amacı ve sınırlılıkları, sonlanmanın ya da randevu iptalinin nasıl olacağı, sonuca ilişkin garanti verilemeyeceğinin belirtilmesi de bu bilgilendirme türünün kapsamına girer. Ayrıca koruma bilgilendirmesi kapsamında psikolojik danışmanın sürecin etkin işleyişi için danışanın katılımının önemini ve kendisinden nasıl bir katılım beklediğinin anlatılması, yardım konusu olan problem yaşanmaya devam ederken danışan için risk yaratabilecek seçimlere ilişkin uyarılması gibi açıklamalar da yer alır.

Sonuçta müdahale bilgilendirmesi psikolojik danışma sürecinin zorunlu kıldığı psikolojik bütünlüğe yönelik müdahalenin hukuka uygunluğunu sağlamak bakımından önemli iken, koruma bilgilendirmesi etik kuralların profesyonel uygulamalarda yansımaları bakımından önemlidir. Ancak bir psikolojik danışma sözleşmesi içerisinde müdahale bilgilendirmesi ve koruma bilgilendirmesi hiç veya gereği gibi yerine getirmeyen bir psikolojik danışman, her durumda sözleşme ihlali nedeniyle sorumludur. Psikolojik danışma sürecinin bir kamu hukuku ilişkisi çerçevesinde gerçekleştiği durumlarda ise danışanın gerekli olan bilgilendirmeyi hiç veya gereği gibi yapmaması bir hizmet kusuru olarak idarenin de sorumluluğunu gerektirir.

Bilgilendirilmiş Onayın Hukuka Uygunluğu İçin Aranılan Koşullar

Bilgilendirilmiş onayın hukuka uygunluğunun kabul edilebilmesi için aşağıdaki koşulların gerçekleştirilmiş olması gerekir.

1. Onayın verildiği müdahale sağaltım amaçlı olmalıdır (Çilingiroğlu, 1993; Yavuz-İpekyüz, 2006): Kişinin psikolojik bütünlüğüne yönelik sağaltım amaçlı müdahale, psikolojik danışman ve danışan arasındaki özel hukuk kaynaklı bir psikolojik danışma sözleşmesi çerçevesinde kurulan psikolojik danışma ilişkisinde gerçekleşebileceği gibi, eğitim kurumlarında rehber öğretmen kadro unvanı ile çalışan psikolojik danışman

ile öğrenciler arasında ya da kamu kurumlarında ve hastanelerinde kamu personeli konumundaki psikolojik danışman/psikolog ve danışan arasında kurulan kamu hukuku kaynaklı psikolojik danışma ilişkisi içinde de gerçekleşebilir. Bireyin psikolojik bütünlüğünü bozan müdahale iyileştirme amacına hizmet etmiyorsa, en başında danışanın onayı alınsa bile hukuka aykırıdır (TMK m.23). Dolayısıyla bireyin psikolojik bütünlüğüne yönelik sağaltım amaçlı müdahale psikoloji ve psikolojik danışma alanlarının genel kabul görmüş kural-larına ve tekniklerine uygun olarak gerçekleştiril-melidir. Aksi halde verilecek onay hukuka uygunluk sağlamaz.

2. Onay veren kişi ayırt etme gücüne sahip olmalıdır: Ayırt etme gücü, bireyin akla uygun biçimde davranma ve eylemlerinin sebep ve sonuçlarını kavrayabilme yeteneğidir. TMK m.13'e göre, "Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir." Türk hukukunda ayırt etme gücünün belirlenmesine yönelik bir yaş sınırı yoktur. 18 yaşın tamamlanması erginlik yaşıdır; 18 yaşını tamamlamış bir kişi ayırt etme gücüne sahip olmayabileceği gibi, 18 yaşın altındaki bir kişi ayırt etme gücüne sahip olabilir (TMK m.11). Ayırt etme gücü göreceli bir kavram olup varlığı her bir danışan için ayrı değerlendirilmelidir (Helvacı, 2006; Dural ve Ögüz, 2006). Sonuçta, ayırt etme gücü olmayan bir bireyin, psikolojik bütünlüğüne yönelik müdahaleye vereceği onay, bu müdahaleyi hukuka uygun kılmaz ve müdahaleyi yapanı tazminat ödemekten kurtarmaz. Bilgilendirilmiş onayın geçerliği için aranan hukuksal bir yaş sınırı bulunmayıp danışanın ayırt etme gücü her somut olay için ayrı ayrı değerlendirilir (Erman, 2003; Çilingiroğlu, 1993). Danışanın ayırt etme gücü varsa, kendisi bir yasal temsilciye sahip olsa bile psikolojik bütünlüğüne yönelik müdahaleye yönelik onayı, "kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hakkın kullanımı" olarak her zaman kendisi verir (Ayan, 1991; Çilingiroğlu, 1993; Şenocak, 1998; Özdemir, 2004; Oğuzman, Seliçi ve Oktay-Özdemir, 2005; Dural ve Ögüz, 2006). Yasal temsilci veli veya vasisidir. Veli kural olarak küçüğün ana ve babasıdır ve her ikisinin de ayrı ayrı onayını almak gereklidir. Eşler boşanmışlarsa veli, hakim kendisine velayeti bıraktığı taraftır. Burada önem taşıyan nokta şudur; ayırt etme gücüne sahip bir danışanın psikolojik danışma sürecine girmeye tek başına onay vermesi sadece psikolojik danışma sürecinde psikolojik bütünlüğüne yönelik olarak yapılacak müdahaleleri hukuka uygun kılmak için gereklidir. Bu nedenle söz konusu ayırt etme gücüne sahip danışan ergin değilse (on sekiz yaşını tamamlamamışsa) eylem ehliyeti yönünden tam ehliyetli sayılmayacağından, psikolojik danışma sürecinin dayandığı psikolojik danışma sözleşmesinin "geçerli" olabilmesi için yine de yasal temsilcinin onayı aranacaktır. Yani yasal temsilcinin bu onayı bilgilendirilmiş onayın sağlanmasına yönelik ol-

mayıp psikolojik danışma sürecinin dayandığı sözleşmenin geçerli olmasına yönelik olacaktır (Gümüş ve Eren-Gümüş, 2008). Eğer danışanın ayırt etme gücü yoksa, kural olarak yasal temsilci (küçüklerin velisi, küçük veya kısıtlıların vasisi) yapılacak müdahaleye, onun yerine onay veremez. Yasal temsilcinin onay verebilmesi, ancak psikolojik danışma yardımının ayırt etme gücünü kaybetmiş danışanın sağaltımı için zorunlu ya da önemli olduğu, onun üstün yararına hizmet ettiği durumlarda olanaklıdır; hatta, yasal temsilcinin böyle durumlarda onay vermesi zorunludur (Çilingiroğlu, 1993; Erman, 2003).

3. Danışanın bilgilendirilmiş onayı, psikolojik danışman tarafından "yeterli bilgilendirilme" yapıldıktan sonra alınmalıdır: Dolayısıyla bir onay, "bilgilendirilmiş ya da aydınlatılmış" olarak nitelendirildiği ölçüde hukuka uygun olur. Bunun için psikolojik danışman, danışana psikolojik bütünlüğüne yönelik olarak yürüteceği terapötik sürece ilişkin müdahale bilgilendirmesinin kapsamına giren bilgileri yeterli düzeyde verip (Çilingiroğlu, 1993; Yavuz İpekyüz, 2006), danışanın yeterli bir biçimde anlayıp anlamadığını da kontrol ederek ona iradesini özgürce oluşturma olanağını tanımalıdır (Çilingiroğlu, 1993; Corey, Corey ve Callanan, 1998; Yavuz İpekyüz, 2006; Pope ve Vasquez, 2007). Ancak, bilgilendirmenin kapsamı her somut olayın özelliğine göre belirlenir (Ayan, 1991; Çilingiroğlu, 1993; Özdemir, 2004). Psikolojik yardımın acil olmaması, sonuçlarının ağır riskler içermesi ya da psikolojik bütünlüğe yönelik müdahalenin yapılması yönündeki isteğin danışandan gelmesi bilgilendirmenin kapsamını genişletirken yardımın zorunlu, acil ve risklerinin son derece hafif olduğu durumlarda bilgilendirmenin kapsamı daralabilir. Gustafson, McNamara ve Jensen'in (1994) yaptıkları araştırma, anne-babaların çocukları için psikolojik yardım alma kararlarında bilgilendirilmiş onay sırasında verilen bilgilerin değil, yardım konusu olan problemin ciddiyetinin belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Buna karşılık danışanın özgür iradesiyle bilgilendirilmekten vazgeçtiğini açıklaması; danışanın müdahaleyi oluşturan psikolojik danışma süreci hakkında bilgi sahibi olması (örneğin, danışanın da bir psikolojik danışman olması); bilgilendirmenin üçüncü kişiler için tehlike yaratması (örneğin, bilgilendirme sonrasında danışanın üçüncü kişilere saldırma olasılığı varsa) veya bilgilendirmenin gerekli yardımın yapılamaması sonucuna yol açması, bilgilendirme yükümlülüğünü ortadan kaldırır (Ayan, 1991; Çilingiroğlu, 1993; Şenocak, 1998; Özdemir, 2004; Yavuz-İpekyüz, 2006).

4. Bilgilendirilmiş onayın özgür iradeyle verilmiş olması gerekir: Özgür iradenin ön koşulları yukarıda belirttiğimiz üzere gerekli bilgilendirmenin yapılmış olması ve danışanın onayını açıklarken psikolojik danışman ya da üçüncü bir kişinin (eş, anne, baba ya da diğer yakınlarının) etkisinde kalarak iradenin hata, hile ya da tehdit ile sakatlanmamış olması gerekir (Çilingiroğlu, 1993). İkna, zorlama ve manipülasyon yoluyla

olabilecek etki biçimlerinin karara yönelik birincil yönlendirici güç olarak işlemeleri olasıdır. İkna ve zorlama uzmanlar tarafından kolaylıkla fark edilip kontrol edilebilir, ancak manipülasyon fark edilmesi, dolayısıyla kontrol edilmesi zor olan etki biçimidir (Şemin ve Aras, 2004). Bu konuda psikolojik danışmanların yeterli bir anlayışa sahip olmaları çok önemlidir. Kitchener ve Anderson'a (2000) göre bu noktadaki asıl önemli sorun, kolayca etki altında kalabilecek kişilerden alınacak onaydır. Uygun bilgilerin verildiği ve danışan tarafından anlaşıldığı bir bilgilendirilmiş onay alma sürecinde, danışanın özgür iradesiyle yardım ilişkisine onay verdiği gibi bir ön kabul vardır. Oysa psikolojik yardım almaya gelen kişilerin bazıları ya karar verme konusunda önemli bir yetersizlik yaşıyor olabilir ya otorite karşısında kolaylıkla etki altında kalan biri olabilir ya da acilen yardıma gereksinimi olabilir. Örneğin, yoksul bir anne kontrolden çıkmış çocuğunun problem davranışlarından dolayı çaresizlik yaşarken gizliliğin sınırlarını anlamaksızın okul psikolojik danışmanına onay verebilir. Bu durumda alınan onay hem yasal hem de etik olarak geçersiz kabul edilir. Çünkü bu annenin zayıf ve savunmasız oluşu ve önemli bir gerilim yaşıyor oluşu onun özgür iradesinin kolaylıkla etki altına girmesini sağlar. Bu özelliklere sahip kişilerden özgür iradelerinin ürünü olan onay alabilmek için uzmanların etik sorumluluklarının üst düzeyde bilincinde olarak bilgilendirilmiş onay prosedürünü yürütme konusunda daha titiz davranmaları gerekir. Bu etki biçimlerine karşı psikolojik danışmanların bilgilendirilmiş olması ve bu yolla bilinçli ve özenli davranması özgür iradenin olduğu bir onay alma bakımından oldukça önemlidir. Son olarak danışanın psikolojik danışma sürecinin her bir aşamasında verdiği onayı, her zaman için tek tarafı olarak geri alabileceği bilinmeli ve bu hakka ilişkin kendisine en başında bilgi verilmelidir (Şenocak, 1998; Çilingiroğlu, 1993; Özdemir, 2004).

Okul Psikolojik Danışma ve Rehberlik Hizmetleri İçin Bilgilendirilmiş Onay Alma

Onay kural olarak belirli bir müdahale için verilir. Ancak somut olayın şartlarına göre danışanın ve yasal temsilcinin önceden sınırları çizilmiş belirli müdahale grubuna yönelik onayı önceden verilmiş varsayılabilir (Yavuz İpekyüz, 2006). Buna göre bir okulda bir yıl içinde verilebilecek bütün psikolojik danışma ve rehberlik (PDR) hizmetlerini içeren programlar Millî Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanarak uygulamaya koyulduklarından, çocuğunu okula kaydettiren velinin planlanmış eğitim-öğretim uygulamaları gibi bu hizmetlere de genel bir onay verdiği kabul edilebilir. Ancak ayırt etme gücü olmayan ilköğretim öğrencilerine PDR programının dışında olan sağaltım amaçlı psikolojik danışma yardımının başlatılması ya da bir bilimsel araştırmanın kapsamına alınarak yetenek ve kişilik testlerinin veya etkisi test edilen bazı programların uygulanması öğrencinin yasal temsilcisinden onay alınmasını gerektirir. Ayrıca Quirk'e (1997) göre okul psikolojik

danışmanları öğrenciyi, öğrencinin anne-babasını ya da vasisini, okul yöneticilerini, birlikte çalıştığı öğretmenleri ve kanun koyucu gibi çok sayıda kişiyi memnun etmesi gerektiğinden (akt: Kitchener ve Anderson, 2000), çocuğun yasal temsilcisinin onayının alınması önemlidir. Bir öğretmenin öğrencisini okul psikolojik danışmanına yardım alması için göndermesi ve anne-babasının bilgi ve onayı olmadan bu öğrenciyle psikolojik yardım ilişkisine girilmesi, anne-babanın onay verme haklarının çiğnendiği bir durumu gösterir. Dolayısıyla okul psikolojik danışmanlarının hem yardım edecekleri ayırt etme gücü olmayan öğrencilere hem de onların yasal temsilcilerine bilgilendirilmiş onay prosedürlerini uygulama konusunda tedbirli olmaları gerekir. Üstelik çocukların otorite karşısında ciddi düzeyde teslimiyetçi olma eğilimlerini dikkate alarak psikolojik danışmanların öğrencilere yapılacak yardıma yönelik karşıt görüşlerini ifade etme olanağını sunmaları gerekir. Bunun etik bir konu olmasının yanında yardımın etkililiğini artıran önemli bir araç olduğu da unutulmalıdır (Kitchener ve Anderson, 2000).

Ayırt etme gücü olmayan bir öğrenciye yasal temsilcisinin onayıyla yapılacak okul PDR programının dışındaki yardım ya da uygulamaların mutlaka çocuğun yararına olması gerektiği de akılda tutulmalıdır. Ayırt etme gücü olmayan öğrencinin yararına olmayan uygulamalara yasal temsilcinin bile onay vermesi mümkün değildir (Çilingiroğlu, 1993; Erman, 2003). Ancak öğrencinin ayırt etme gücüne sahip olduğu durumlarda (özellikle lise öğrencileri) psikolojik danışma yardımı için ayrıca yasal temsilcinin onayını almaya gerek yoktur; ayırt etme gücü olan öğrencinin onayı yeterli olarak kabul edilir.

Bilgilendirilmiş onayın alınma biçimi

Bilgilendirme yükümlüsü, bizzat psikolojik danışmanın kendisidir. Psikolojik danışman bilgilendirme yükümlülüğünü bir memura ya da yardımcısına yaptıramaz (Özdemir, 2004). Dolayısıyla yardımı verecek olan psikolojik danışman ayırt etme gücüne sahip olan danışanı, danışanın ayırt etme gücü yoksa, yasal temsilcisini bilgilendirmekle yükümlüdür.

Bilgilendirilmiş onay psikolojik danışma sürecinin başından sonuna kadar devam eden, terapötik ilişkinin bir parçası olmasından dolayı sadece sürecin başında gerçekleşmez, sonuna kadar psikolojik danışmanın gündeminde yer alır. Çilingiroğlu (1993) ve Özdemir'e (2004) göre bilgilendirme yükümlülüğü, kişinin psikolojik bütünlüğüne müdahale oluşturan terapötik yardım başlamadan önce asgari gereklilikleriyle gerçekleştirilmeye başlanmalıdır. Ancak bilgilendirmenin zaman bakımından danışanda hemen bir karar vermesi için baskı oluşturmayacak şekilde (Erman, 2003; Yavuz İpekyüz, 2006) ve düşünmesi için yeterli zaman tanınarak yapılması gerekir (Ayan, 1991; NASW, 1999; APA, 2002).

Bilgilendirilmiş onay terapötik sürecin bir parçası olduğundan teknik bir bilgi aktarımının danışanın onayına sunulması biçiminde yapılmayıp, terapötik becerilerin kullanımını gerektirir. Bilgilendirmenin biçimi, kural olarak bir şekle bağlı değildir. Ancak psikolojik danışman ve danışan arasında mevcut olan güven ilişkisi çoğu zaman bilgilendirmenin sözlü olarak yapılmasını amaca uygun ve gerekli kılar. Ancak sözlü yapılması gereken bir bilgilendirmenin öncesi ya da sonrasında ispat güçlükleri ortadan kaldırmak için ayrıca yazılı bir bilgilendirme de yapılabilir. (Ayan, 1991; Çilingiroğlu, 1993). Özellikle bazı danışanların yanlış anlamaları ve önemli konulara ilişkin yapılan tartışmaları unutmaları ispat gücünü doğuracağından sözlü olmasının yanında yazılı olarak bilgilendirilmiş onayın alınması oldukça önemlidir (Beahrs ve Gutheil, 2001). Bu amaçla hazırlanmış standart bir formun kullanımının akıllıca olacağı (Neukrug ve Healy, 1992; Beahrs ve Gutheil, 2001) önerilse de danışanın imzasını taşıyan önceden basılı "bilgilendirilmiş onay formlarının" kesin bir ispat değeri olmadığından hakimin serbest takdir yetkisi kapsamında değerlendirilirler (Ayan, 1991; Özdemir, 2004). Bu nedenle bilgilendirmede basılı onay formlarının kullanımında her psikolojik danışma ilişkisine özel olarak belirlenmiş bilgilendirme konularının ayrıca metne işlenmesi (Beahrs ve Gutheil, 2001; Yavuz-İpekyüz, 2006) ve bilgilendirmenin kendisine ayrıca sözlü olarak da yapıldığını danışanın el yazısıyla belirtip imzalanması (Yavuz-İpekyüz, 2006) uygun görünmektedir. Kişiselleştirilmiş bilgilendirilmiş onay formları danışanın gereksinimlerini ve anlama düzeyini daha çok karşılayacağından bilgilendirilmiş onay sürecinin etik kurallara ve yasalara uygunluğunu artıracaktır (Beahrs ve Gutheil, 2001; Pope ve Vasquez, 2007).

Bu belgelendirmenin psikolojik danışmanların hazırladıkları bilgilendirilmiş onay formlarının imzalanmasıyla gerçekleştirilmesi en uygun yaklaşımdır (Meier ve Davis, 2006; Kitchener ve Anderson, 2000; ACA, 2005). Yapılan bir araştırmada hem yazılı hem de sözlü bilgilendirilmiş onay alan terapistlerin daha uzman ve güvenilir buldukları görülmüştür (Sullivan, Martin Jr. ve Handelsman, 1993). Ancak yazılı formlara ilişkin araştırmalar çeşitli sorunlara dikkat çekmektedirler. Mann (1994) psikoloji araştırmaları için alınan bilgilendirilmiş onaya ilişkin yaptığı araştırmanın sonuçlarıyla yazılı form imzalayanların, imzalamayanlara göre ihmal ya da istismara uğrama durumunda dava açma haklarını kaybedecekleri beklentisine daha çok girdiklerini, yazılı bilgilendirmenin uzun olmasının daha iyi anlamayı sağlamadığını, tersine kısa bilgilendirici form içeriklerinin, uzun olanlara göre daha çok hatırlandığı ve anlaşıldığını, akademik bir dil kullanımının da anlamayı olumsuz etkilediğini ve dolayısıyla teknik anlamda alınan onayların geçersiz olabileceğine dikkat çekmektedir. Handelsman ve Martin Jr.'ın (1992) yaptıkları araştırmayla pek okunabilir olmayan bilgilendirilmiş onay formlarının okunabilir olanlara göre daha az hatırladığı ve bu okunabilir olmayan

formu kullanan terapistlere karşı ilk izlenimlerin de zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Psikolojik yardım ilişkisinin güvene dayalı ve sağlam bir biçimde kurulmasının temel bir yönünü oluşturan bilgilendirilmiş onay, tartışmalı sorunları içinde barındırsa da bütün psikolojik yardım meslek örgütleri tarafından belirlenen etik kurallarda, yardım sürecinin doğal bir parçası olarak ele alınmaktadır. Hukuk öğretilerinde "müdahale bilgilendirmesi" ve "koruma bilgilendirmesi" olarak ikili bir ayırım yapılmakta; bilgilendirilmiş onayın hukuka uygunluğu için müdahale bilgilendirmesi yeterli görülürken, mesleki etik kuralların profesyonel uygulamalarda yansımaları bulması için koruma bilgilendirmesinin de yapılması önemli görülmektedir. Dolayısıyla psikolojik danışmanın niteliklerine, danışana yüklenecek ekonomik yüke, psikolojik yardım sürecine (amaçlar, temel alınacak yaklaşımlar, teknikler, bunların risk ve yararları, alternatif yardımlar, sorumluluklar, vs.), uyulması gereken kurallara, danışanın haklarına, gizliliğin amacı ve sınırlarına ilişkin yeterli bilgilendirmenin yapılması gerekli ve önemlidir. Türk hukukuna göre bilgilendirilmiş onayın geçerli olabilmesinin ön koşulu olan yeterli bilgilendirmenin yanında, onayı alınan yardımın sağaltım amaçlı olması, onay veren bireyin ayırt etme gücüne sahip olması ve bu onayın özgür iradeyle birlikte verilmiş olması koşulları aranmaktadır. Bilgilendirilmiş onay alma yasal dayanağını Anayasa'nın 17. maddesinde ve TMK'nun m. 23-25'de bulur. Yasal ve etik gereklilikleri ile birlikte yerine getirildiğinde yardım alan bireylerin özgür iradelerini kullanmaları ve yardım sürecinden daha fazla yararlanmaları desteklenerek zarara uğrama olasılıkları da azaltılmaktadır. Bilgilendirilmiş onay alınırken temel olarak dikkate alınması gereken önemli noktalar ve öneriler aşağıda sunulmuştur:

1. Bilgilendirilmiş onay için öncelik sözlü bilgilendirmeye verilmelidir. Yazılı bilgilendirme sözlü bilgilendirmenin yerini almamalıdır. Sözlü bilgilendirme daha sonra kişiselleştirilerek danışanın özelliklerine uygun biçimde yazılı hale getirilmelidir.
2. Bilgilendirme sürecinde kullanılacak araçlar (yazılı formlar, CD'ler) dikkatle hazırlanmalıdır. Yazılı formlar okunması kolay, basit bir anlatımla yazılmalı ve danışanın kaldırabileceği kadar ayrıntı içermeli ve kişiye özel açıklamaların yer alabileceği biçimde düzenlenmelidir.
3. Bilgilendirilmiş onay sırasında bilgi verme terapötik becerilerin kullanımıyla gerçekleştirilmeli, özellikle ilk oturumlarda danışan soru sormaya cesaretlendirilmeli, verilen bilgileri anlama düzeyi test edilmeli ve bilgilendirmeye daha fazla zaman ayrılmamalıdır.

4. Tedirgin olan, kararsızlık yaşıyan ve daha çok bilgiye gereksinim duyan danışanlar, daha fazla bilgi almaları için cesaretlendirilmeli ve farklı seçenekleri araştırmaları için desteklemelidir.

5. Danışanın ayırt etme gücünün olup olmadığı dikkatle tayin edilmeli ve ayırt etme gücü olmayan danışanların yasal temsilcilerinin bu sürece katılımını sağlamaya özen gösterilmelidir.

6. Bilgilendirilmiş onayın hukuki temelini oluşturan müdahale bilgilendirmesinin kapsamı

- Handelsman, M.M., Kemper, M.B., Kesson-Craig, P., McLain, J. ve Johnsrud, C. (1986). Use, content, and readability of written informed consent forms for treatment. *Professional Psychology: Research and Practice*, 17 (6), 514-518. [Elde edilme tarihi: 17 Aralık 2007, Science Direct] <http://www.sciencedirect.com>]
- Helvacı, S. (2006). Gerçek kişiler. İstanbul: Arıkan Basım Yayın Dağıtım.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). Kültürel Psikoloji. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kitchener, K.S. ve Anderson, S.K. (2000). Ethical issues in counselig psychology: Old themes-new problems. Handbook of counselig psychology. (3th ed.) (Ed.: Brown, S.,D. & Lent, R.W.). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Mainardi-Speziali, C. (1992). Ärztliche Aufklärungspflichten bei der pränatalen Diagnostik, Bern.
- Mann, T. (1994). Informed consent for psychological research: Do subjects comprehend consent forms and understand their legal rights. *Psychological Science*, 5, 140-143. [Elde edilme tarihi: 6 Aralık 2007 Science Direct] <http://www.scinedirect.com>]
- Meier, S.T. & Davis, S.R. (2006). Psikolojik danışma. Temel öğeler. (Çev. Doğan, S. Bektaş, D.Y, Kocabaş, E.Ö., Denizli, S.). Ankara: Pegem-A Yayıncılık.
- National Association of Social Workers (1999). Code of ethics. (Elektronic version).
- Neukrug, E.S. ve Healy, M. (1992). Ethical practices of licensed Professional counselors: An updated survey of state licensing boards. *Counselor Education & Supervision*, 3(2), 130-142. [Elde edilme tarihi: 3 Aralık 2007 EBSCO (Academic Search Elite) <http://www.ebsco.com>]
- Neukrug, E.S. ve Milliken, T. ve Walden, S. (2001). Ethical Complaints Made Against Credentialed Counselors: An Updated Survey of State Licensing Boards. *Counselor Education & Supervision*, 41 (1), 57-70. [Elde edilme tarihi: 3 Aralık 2007 EBSCO (Academic Search Elite) <http://www.ebsco.com>]
- Oğuzman, M.K., Seliçi, Ö. ve Oktay-Özdemir, S. (2005). Kişiler hukuku. Gerçek ve tüzel kişiler. İstanbul: Filiz kitabevi.
- Ozanoğlu, H. S. (2003). "Hekimlerin hastalarını aydınlatma yükümlülüğü". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 52 (3), 76-92.
- Özdemir, H. (2004). Özel hukukta teşhis ve tedavi sözleşmesi. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Petermann, F. (2003). Der psychotherapeuten-vertrag-im spannungsfeld von übertragung, gegenübertragung und realität. *AJA / PJA*. 1291-1315.
- Pope, K.S. ve Vasquez, M.J.T. (2007). Ethics in pyschotherapy and counseling. A practical guide (3. Ed.) San Francisco: John Willey & Sons. Inc.
- Sullivan, T., Martin, W.L. ve Handelsman, M.M. (1993). Practical benefits of an informed- consent procedure: An ampirical investigation. *Professional Psychology: Research and Practice*, 24, 160-163. [Elde edilme tarihi: 6 Aralık 2007 Science Direct] <http://www.sciencedirect.com>]
- Şemin, S. ve Aras, Ş. (2004). Temel yönleriyle psikiyatride etik. İzmir: Dokuz Eylül Yayınları.
- Şenocak, Z. (2001). Küçüğün tıbbî müdahaleye rızası. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4, 65-80.
- Thomas, J.T. (2007). Informed consent through contracting for supervision: Minimizing risks, enhancing benefits. *Professional Psychology: Research and Practice*, 38 (3), 221-231. [Elde edilme tarihi: 17 Aralık 2007, Science Direct] <http://www.sciencedirect.com>]
- Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (Türk PDR-DER). (2006). Psikolojik danışma ve rehberlik alanında çalışanlar için etik kurallar. Ankara.
- Türk Psikologlar Derneği (TPD). (2004). Türk Psikologlar Derneği Etik Yönetmeliği <http://am.org/iupsys/ethics/turkey-code-turkish.pdf>
- Wiegand, W. (1993). Die Aufklärung bei medizinischer Behandlung, recht Heft 5, 149-159
- Yavuz-İpekyüz, F. (2006). Türk hukukunda hekimlik sözleşmesi. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

INFORMED CONSENT: LEGAL AND ETHICAL LIABILITIES IN COUNSELING PROCESS

Aynur Eren GÜMÜŞ ve Mustafa Alper GÜMÜŞ

Attachment Counselors embolden client growth and development in ways that promote the interest and welfare of clients and form healthy relationships. Informed consent is an ongoing part of the counseling process. Clients have the right to ask for confidentiality and have the freedom to choose whether to enter into or remain in a counseling relationship and need adequate information about the counseling process and the counselor (ACA, 2005). Informed consent forms substantially one of the basic principles of the relationship –on the basis of trust- between the counselor and client during counseling process. Although it brings controversial issues it is taken as such natural element in counseling process in the framework of ethical rules specified by all psychological organizations.

In the legal doctrines “interventional information” and “care information” are put forward as dual distinction. While “interventional information” is found adequate for legal conformity of informed consent to be applied procedures and goals of therapy, basic approaches, techniques and its’ potential risks-benefits and limitations, identification of alternative helps, consequences of no psychological help, background of the counselor; “care information” is seen as significant for implementing ethical rules in professional practices - the length of counseling , fees and charges, the right of clients and counselors, the counselors’ legal liabilities and ethical responsibilities, limit of the confidentiality, cancellation policy. The process of informed consent starts with the intake interview and continues throughout counseling process. Informed consent entails a balance between telling clients too much and telling the too little (Corey, Corey & Callanan, 1998). Consequently, adequate information concerning quality of counselor, fee assessed, upon the client, course of psychological help rules to be complied with, rights of the client, the nature and purpose of confidentiality, and its limitations is necessary and significant.

In addition to adequate information which is prerequisite to validity of informed consent in Turkish law, circumstances such that consented help should provide treatment; the information should be comprehensible and adequate; consenting person should have mental capacity; and this consent should be made by freewill are the prerequisites to be taken into consideration. Legal grounds for taking informed consent are prescribed in the Turkish Constitution Article 17, and in the Turkish Civil Code, Articles 23-25. If legal and ethical re-

quirements are fulfilled, contingency of the loss to sustain is to be diminished by supporting clients to use their freewill and have further benefit from the course of psychological help.

When gaining consent, briefly, the following points should be considered:

1. For informed consent, priority should be given to oral information. Later, with an appropriate verbalism, this information should be personalized with the characteristics (personality) of the clients in a written form.

2. Equipment to be used, related to the information process (written forms, CD etc.) should be prepared attentively.

3. Information should be given by the therapeutic skills; client should be encouraged to ask questions; adequate grasping should be tested, and allowed more time for information.

4. Indecisive and perturbed/anxious/uneasy clients should be encouraged to get more information and should be supported to seek diversified alternatives.

5. Whether the client has the mental capacity or not should be examined carefully. If they don’t have the capacity their legal tutelages accompany should be provided.

6. The coverage /content/scope of interventional information, which forms the legal ground of informed consent, and the coverage of care information, which forms the ethical basis, should be formed jointly, and, if it is not required, content should not be narrowed.

7. Circumstances influencing free will should be aware of and attentively controlled. The fact that the education level of Turkish people is low, besides habit of reading is inadequate, and particularly, the fact that Turkish people have the tendency of being more submissive to authority increase the significance of due attention.

In conclusion, informed consent which has been neglected in Turkey so far should be discussed for performing counseling services professionally, and protecting clients’ rights. To regulate ethical rules related to informed consent; to highlight the importance of the issue by examining related studies and publications on the field; to focus on the issue during undergraduate and graduate education; to amend this issue into the existing regulations of school counseling and guidance services; to determine minimum standards, and to attempt to make necessary specific legal regulations concerning informed consent, are issues to be prioritized.

Yrd. Doç. Dr., **Aynur Eren GÜMÜŞ**, Maltepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikolojik Danışma ve Rehberlik A.B.D.

Doç. Dr., **Mustafa Alper GÜMÜŞ**, Yeditepe Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Medeni Hukuk A.B.D.